

NANNA MUUS STEFFENSEN

REPORTAGE

KABUL – Selvtilliden fejlede ikke noget hos Amir Kror af Ghor i 700-tallet. Hans digte er de tidligst kendte eksempler på poesi på pashto, det næststørste sprog i Afghanistan.

»Jeg er en løve;

I denne verden eksisterer ingen helt større end jeg
Ikke engang i Indien, Sindh, ej heller i Takhar, ej i Kabul

Ikke engang i Zabul

Overgår nogen min styrke.

De høje bjerge adlyder mig uden forsinkelse;

Denne verden er virkelig min.

Mit navn hyldes fra prædikestolene,

For dagene, nætterne, månederne og årene

Har ikke set en større helt end jeg.«

Jeg finder digtet i en nusset folder om pashtunsk poesi, som jeg finder på loftet i Wasim Amiris bogbutik i Kabul. Folderen er udgivet i 1970 af Afghanistans Ministerium for Information og Kultur og ligger øverst i et stort bundt med turistbrochurer, som er bundet sammen med en snor. De er fulde af billeder af afghanere på kamelryg i Helmand, et kort over Kandahars bycentrum og anbefalinger til souvenirshopping i bazaren: æseltasker, bedekranse og broderede kjortler. Hvis man vil på udflugt, har den afghanske turistorganisation »en flåde af luksuriøse biler og busser til transport, sightseeing og ture til alle dele af Afghanistan«. Det var ni år inden Sovjetunionens invasion, som blev begyndelsen på over 40 års krig og konflikt.

Jeg køber stakken af foldere af Wasim Amiri, som sidder nedenunder i skrædderstilling med et tykt tæppe over benene. På vej ned ad de stejle trin passerer jeg USAs tidligere førstedame Michelle Obamas selvbiografi *Min Historie* på persisk.

Afghanistan har en lang tradition for poesi, litteratur og historiefortælling, men den litterære verden er en skygge af sig selv i dag. Poesien lever i hverdagen, for både persisk og pashto er fantasifulde sprog fulde af billeder, men den litterære verden er ædt op af årtiers krig, konflikt og nu også coronavirus. Wasim Amiri har fulgt forfaldet fra sin families forlag og to bogbutikker i hovedstaden Kabul.

»De, der har penge, køber ikke bøger. Og de, der gerne vil købe bøger, har ingen penge,« siger han.

Det familiedrevne forlag, som hans oldefar grundlagde for snart hundrede år siden, er et af landets mest betydningsfulde, men butikken er ydmyg. Wasim læner sig og op ad støvede bøger fra gulv til loft. Et tykt tæppe ligger hen over et lille bord af træ, og under bordet brænder han tændvæske af i en skål. Det giver en smule varme til fødderne under tæppet. Udenfor falder der sne i de smalle gader, hvor bogbutikkerne ligger på rad ved foden af en af Kabuls mange bakker. Kvarteret er opkaldt efter floden Joy Shir, som løber på den anden side af vejen – *Floden af mælk*. Koraner står pænt på hylde, men romaner, kladehæfter og skolebøger ligger i stakke i de åbne

TILSTANDSRAPPORT ■ Afghanistan har lang tradition for digtning og historiefortælling. Men krig og corona sætter bogmarkedet under pres.

Boghandlerne i Kabul

Abdul Musawer prøver at holde varmen på Joy Shir-bogmarkedet i Kabul. På hylderne er der alt fra koraner over håndskrevne sufitekster til kommunismens historie. Foto: Nanna Muus Steffensen

boder. Og der bliver de liggende, for ikke engang de, der har gået i skole, læser bøger i dag, beklager Wasim Amiri.

»De rige her i Kabul har den mest overdådige indretning i deres hjem, men ikke en eneste boghylde,« siger han.

»Selv mujahedinerne plejede at vise deres boghylder frem i baggrunden, når de blev interviewet i gamle dage. Men i dag har bøger ingen værdi,« siger forlæggeren med henvisning til de islamistiske krigere, som med støtte fra USA kæmpede mod Sovjetunionens invasion og det kommunistiske styre i Kabul, som varede fra 1979 til 1989.

AFGHANISTAN MISTEDE TRE fremtrædende forfattere og digtere i 2020: Sulaiman Layeq, Rahnaward Zaryab og Haidari Wujodi; de to sidstnævnte døde af covid-19-komplikationer. Rahnaward Zaryab, kendt som Ustad Zaryab, »mester« Zaryab, var en af de sidste repræsentanter for den moderne litterære bølge, som voksede under det kommunistiske styre i 1980erne. På sine gamle dage længtes Ustad Zaryab efter det Afghanistan, som eksisterede i hans minder.

Wasim Amiri var kun en knægt under det kommunistiske styre, og han er imod ideologien. »Alt, hvad der er imod islam, er ekstremt sensitivt for os,« som han siger. Men han savner bare at have nogle politikere, som forstår værdien af at læse.

»Kultur har ingen værdi for regeringen. De interesserer sig kun for ting, som de kan tjene penge på. Når udlandet donerer penge, så går de lige ned i politikernes lomme,« siger Wasim.

Digteren Sayyid Abbas Rastakheez Sancharaki kigger indenfor. Han stiller sine sko ved døren og sætter sig på gulvet. I hænderne har han sit seneste arbejde: en samling tekster af 1400-talsdigteren med det imponerende navn Kamalodin Shirali Ibn

Mohammad Banaee Herawi. Det har taget to år at researche og samle teksterne. I betaling fik Sayyid Abbas 180 eksemplarer af bogen, som han nu forærer væk til venner, bekendte og danske journalister. Forlaget beholdt selv 20 eksemplarer til salg.

»Vi forfattere gennemlever den allersværeste tid i de her år,« siger 68-årige Sayyid Abbas og husker tilbage til tiden, før krig og konflikt åd kulturen op.

»Det var en periode med fremgang, folk var åbensindede. Men nu er folk sultne. Der er krig. Hvordan kan du læse, hvis du bekymrer dig om, hvad du skal spise?« siger Sayyid Abbas.

I AFGHANISTAN KAN 45 procent af mændene og 70 procent af kvinderne ikke læse ifølge UNESCO. I hovedstaden, hvor der bor omkring fem millioner mennesker, er der ét offentligt bibliotek, som har omkring 1300 registrerede lånere ifølge en rapport fra Afghanistan Analysts Network. For 50 år siden var der endnu flere analfabeter end i dag, men de, der kunne læse, gjorde det. I 1977 var der 14.000 brugere af biblioteket, til trods for at der kun boede en halv million mennesker i byen.

»Bøger giver næring, ligesom mad. Men folk går mere op i, om deres sønner og døtre bliver gift, end i at læse og diskutere,« siger Wasim Amiri.

Sayyid Abbas sidder stadig med sin tykke bog i hånden, som han har på lager derhjemme til enhver lejlighed, hvor der skal gives en gave.

»Hvad er det mest spændende i bogen, hvad blev du mest begejstret over under arbejdet med den?« spørger jeg.

Sayyid Abbas slår op i bogen og finder hurtigt frem til en tekst om byen Herat i det vestlige Afghanistan på grænsen til Iran. Han leder med fingeren ned over teksten, som er skrevet på en gammel Herat-dialekt, hvilket i sig selv er fascinerende.

GRUNDTVIGS HØJSKOLE
SOMMER KURSUS **Litteraturkursus**
Uge 30: 25. jul. – 31. jul. 2021

Tendenser i ny dansk litteratur

Mød toneangivende unge forfattere og etablerede giganter.

Mød bl.a. Stine Pilgaard, Kristian Bang Foss, Kenneth Jensen, Lone Aburas, Jens Blendstrup, Caroline Albertine Minor, Mads Mygind, musiker Marie Højlund og litteraturkritiker Noa Kjærsgaard Hansen.

GRUNDTVIGS.DK
FREDERIKSVÆRKSgade 147 • 3400 HILLERØD
T: 48268700 • M: INFO@GRUNDTVIGS.DK

»Roimaal!« udbryder han og ser op. Det var dét, han ledte efter. »Roimaal er et gammelt ord, vi ikke længere bruger i dag. Det betyder lommeørklæde. Forelskede par gav det til hinanden dengang,« siger han med et stort smil. Det sætter gang i en diskussion i butikken om dette »Roimaal«, de elskendes lommeørklæde, og hvordan man før i tiden bar det som et hemmeligt signal til sin elskede. Sayyid Abbas sidder med et smil på læben. Hans egne digte handler om kærlighed og samfund, men bestemt ikke om politik. Det er for farligt. Hver morgen vågner afghanerne op til nyheder om nye bombeangreb og likvideringer af aktivister, intellektuelle, journalister og politikere.

»Hvis jeg skrev om politik, ville jeg blive kendt. Og hvis jeg var kendt, ville jeg ikke være forfatter meget længere,« siger han tørt.

Da de islamistiske talebanere kom til magten i løbet af 1990'erne, lavede de lister over forbudte bøger og brændte værker med billeder af mennesker og dyr, som de mener er uislamisk. Lige nu forhandler den afghanske regering med Taleban for at prøve at nå til enighed om en fredsaf tale. Hvis det lykkes, vil Taleban med stor sandsynlighed få betydelig politisk indflydelse i fremtiden. Wasim Amiri trækker en ordentlig kleppert ned fra hylden, som hans eget forlag har udgivet. Der er hammer og segl på forsiden. Den var ikke gået under Taleban, konstaterer han.

»Vi må jo prøve at forklare dem, at vi bare fortæller om historien, og at det ikke er det samme som at støtte ideologien,« siger Wasim.

Det nærmer sig frokosttid, og en flok af forfattere, venner og familie er strømmet til Wasim Amiris bogbutik. Vi sidder skulder ved skulder omkring det lille bord med brændende tændvæske under.

»Vi går baglæns,« siger Sayyid Abbas.

»Når en stor forfatter dør, er der ingen, der kan tage over. I takt med at krigen er taget til, er kulturen forsvundet med den,« siger digteren.

På vej ud ad døren kommer jeg i tanke om hans bog. Sayyid Abbas forsøger at forære mig den, men efter lidt afghansk høflighed går han med til at lade mig købe den for 500 afghani, 40 kroner.

»100 afghani ekstra for at få den signeret,« siger han og blinker.

JEG TAGER TIL Pol-e-Sorkh, et moderne kvarter med cafeer, konditori og en biograf. I en overdækket arkade er der bogbutikker i flere etager, og en af dem har 26-årige Fathullah Rahimi åbnet for nylig.

Som barn løb Fathullah rundt i Peshawars gader og reciterede den persiske poet Hafiz' kærlighedsdigte. Han voksede op i Pakistan som flygtning fra den afghanske borgerkrig, og i stedet for godnathistorier fortalte hans far om deres hjemlands historie. Med Koranen og Hafiz' digte foran sig lærte den lille Fathullah at læse og skrive. Da han blev ti år, kom han i skole, og der mødte Fathullah endelig andre små Hafiz-fans. Så løb de sammen i gaderne og citerede digte og koranvers. Som 13-14-årig begyndte han at skrive sine egne digte.

For tre måneder siden åbnede Fathullah så endelig sin egen bogbutik og fyldte hylderne med bøger, han selv elsker. Han trækker et par af sine egne favoritter frem: José Saramagos *En fortælling om blindhed* og Gabriel Garcia Marquezs *100 års ensomhed*, som han har læst tre gange.

To unge drenge kommer ind og spørger efter *How to Win Friends and Influence People*, men Fathullah melder pas. Hans sortiment er ellers bredt: fra den afghanske kvindelige forfatter Humaira Qaderi til den amerikanske journalist Michael Wolffs bog *Fire and Fury* (da. *Bål og brand*) om Donald Trump.

»Viden er alt: penge, magt og styrke,« siger Fathullah, som har studeret journalistik i sin hjemby Mazar-e Sharif.

Der ligger en bog på disken af Ustad Zaryab, som netop er død. Han var en af grundpillerne i afghansk litteratur, siger Fathullah, men selv om han er død, så har vi ikke mistet ham.

»Forfattere dør aldrig. Det, de efterlader, har vi altid,« siger Fathullah Rahimi. Hans første digtsamling udkommer om få måneder; udgivet for egen lomme.

Hvordan kan du læse, hvis du bekymrer dig om, hvad du skal spise?

SAYYID ABBAS
Digter

KONTROVERSEN

HELLIGFRANS ■ Da han levede, var Christopher Hitchens en virtuos polemiker, der aldrig skyede nogen midler. Efter hans død forvaltes arven som et ukrænkeligt mausoleum.

Ateistisk opstandelse

ASKER HEDEGAARD BOYE

DET ER GODT ni år siden, den britisk-amerikanske journalist, debattør, overprovokatør, ateist og essayist Christopher Hitchens døde af kræft.

I 2016 udkom den første biografi, *The Faith of Christopher Hitchens: The Restless Soul of the World's Most Notorious Atheist*, af den evangelikalske kommentator Larry Alex Taunton, der brugte sit sene venskab med Hitchens til at sætte det sidste, til tider urene slag ind mod denne verdens ikketroende.

Bogen vakte opstandelse blandt Hitchens' mest loyale støtter, som nu igen ser ud til at have fået noget at samles om. Sidste sommer købte forlaget W.W. Norton således rettighederne til den britiske journalist Stephen Phillips' kommende Hitchens-biografi, *Pamphleteer: The Life and Times of Christopher Hitchens*, der er planlagt til udgivelse næste år.

Det sidste kommer ikke til at foregå uden modstand. Forleden udsendte Hitchens' enke og testamenteforvalter, Carol Blue-Hitchens, og den afdøde forfatters litterære agent, Steve Wasserman, en mail til familie, venner og kolleger, hvori man på det kraftigste opfordrede til ikke at medvirke i Phillips' biografi:

»Vi er blevet gjort bekendt med, at en selvudnævnt, wannabe-forfatter, en mand ved navn Stephen Phillips, er i færd med at skrive en bog om Christopher. Vi har læst om hans idé og frastødes af hans grove og reduktive indgangsvinkel. Vi har ingen tiltro til denne mand. Vi ønsker ikke at samarbejde, og vi beder jer alle om at afvise enhver tilnærmelse fra hr. Phillips og W.W. Norton.«

Om der skulle være tale om en saftig endsige meget kritisk biografi, er endnu uvist. Phillips debuterer som forfatter og har som en af de få i den angelsaksiske verden tilsyneladende ikke noget udestående med Hitchens. W.W. Nortons forlagschef, John A. Glusman har udtalt, at han er »imponeret over Stephen Phillips' synopsis og researchplan«, og at han desuden »ikke kan mindes at have udgivet en biografi om en afdød, som de efterladte var entydigt henrykte over.«

I en nylig kommentar i ugemagasinet *The Nation*, hvor Hitchens selv var klummeskribent fra 1982 til 2002, slog historikeren og den erfarne levnedsskildrer David Nasaw (biografier om William Randolph Hearst, Andrew Carnegie og Joseph P. Kennedy) fast, at Hitchens »hverken tilhører hans enke eller Wasserman.«

»Blue-Hitchens og Wasserman er i deres gode ret til at nægte at samarbejde med en forfatter, men ved at udsende en advarsel som denne til alle og enhver, der måtte mene noget om emnet, udøver de en form for præventiv censur,« skrev Nasaw.

Men over for *New York Times* står Steve Wasserman fast: »Blot fordi hr. Phillips har en kontrakt, giver det ham ikke adgang til alle kilder.«

Over for samme avis gør Phillips det klart, at den megen modstand påvirker ham, men han lover samtidig ikke at lade det få indvirkning på sin biografi.

»Når et projekt sættes under så hårdt pres, er der en risiko for, at forfatteren bevæger sig i den helt modsatte retning og ender med at skrive meget negativt om sit

emne. Den fælde er jeg dog meget opmærksom på ikke at træde ned i,« sagde Phillips, der indtil nu mest har ernæret sig som underviser og selvstændig tekstforfatter i reklamebranchen.

I LEVENDE LIVE VAR Christopher Hitchens kendt som en nådesløs kritiker af det meste og de fleste: Henry Kissinger, Bill Clinton, Mother Teresa, krigsmodstandere og naturligvis det store flertal af Jordens befolkning, der tror. Med sin heftige persona, drevet af lige dele retfærdighedssans og et mastodontisk alkoholforbrug, samt globale bestsellere som *The Missionary Position* (1995) og *God Is Not Great* (2007) udgjorde han sin generations mest effektive intellektuelle rambuk.

Efter hans død har Hitchens-lejren imidlertid haft frygtelig travlt med at værne om arven som et mausoleum for ateister, epikuræere og liberale høge, mens modstandere af de efterladedes »præventive censur« passende har kunnet ihukomme Virginia Woolfs gamle ord om, hvorfor de allerfleste biografier er så kedelige:

»Forestil Dem en genial mand, som opførte sig amoralsk, havde et voldsomt temperament og plejede at smide støvler i hovedet på tjenestepigen. Hans enke vil sige, at hun elskede ham, at han er far til hendes børn, og at offentligheden, der jo elsker hans bøger, for alt i verden ikke må blive skuffet. Derfor: tilslør, udelad! Og forfatteren gør, som denne får besked på,« skriver Woolf så klart i *The Death of the Moth and Other Essays* (1942).

På sin hjemmeside har også Larry Alex Taunton, manden bag den første Hitchens-biografi, blandet sig i debatten. For nylig fortalte han for første gang offentligt om, hvordan Carol Blue-Hitchens og Steve Wasserman også truede ham dengang for fem-seks år siden.

»Jeg er så dødtræt af de bøller, som opererer med et regelsæt for sig selv og et andet for resten af menneskeheden. De er definitionen på elitisme,« tordnede Taunton, der understregede, at han ikke kender den vordende debutant Stephen Phillips.

Det er dog ikke alle i familien Hitchens, som ønsker at obstruere Phillips' arbejde med *Pamphleteer*. Peter Hitchens, Christophers lillebror, har trods svigerindens opfordring og indvilget i at medvirke.

»Jeg er af den opfattelse, at en biografi er helt på sin plads. Og så vidt jeg ved, er denne her fyr (Stephen Phillips, *red.*) meget ligetil og har et fint renommé som skribent. Han er intelligent og har en stor viden.

Hvorfor ikke ham?« spurgte han i *New York Times*. Med lillebror Hitchens ombord har Phillips ikke tænkt sig at lægge projektet i graven trods modvinden. Han har i stedet forsikret om, at arbejdet skrider fint fremad, og løftet sløret for, hvad der skal bringe bogprojektet helt i mål, forhåbentlig til efteråret 2022:

»Jeg er ingen exceptionelt begavet person, ikke særlig genial. Alt, hvad jeg kan, er at arbejde hårdere end de fleste. Jeg vil sørge for at sende endnu flere mails og tale med endnu flere mennesker (end Blue-Hitchens og Wasserman, *red.*), og jeg er helt sikker på, at denne bog nok skal udkomme en dag.«

Vi har ingen tiltro til denne mand. Vi ønsker ikke at samarbejde, og vi beder jer alle om at afvise enhver tilnærmelse ...